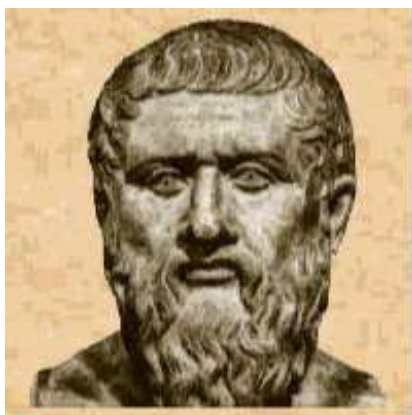

Platons hule

Av Lars Sunnanå

www.visdomsskolen.no

Platon har spilt en viktig rolle i utviklingen av både den kristne, jødiske og islamske kulturkrets og er sannsynligvis verdens mest innflytelsesrike forfatter. Selv om få mennesker leser hans bøker i dag, er Platon fortsatt med på å prege samfunnet og vår virkelighetsoppfatning gjennom sin innflytelse på fortidens og nåtidens teologer, filosofer, vitenskapsmenn og kunstnere.

Gjennom første del av livet ble Platon undervist av Sokrates, men i 399 f.Kr. da Platon var 28 år gammel, ble Sokrates henrettet. Platon forlot da Athen og dro på en lang reise for å søke mer visdom. Han skal da blant annet ha besøkt egyptiske mysteriskoler, og innslaget av egyptisk lære er særlig tydelig i dialogen ”Timaios”, en av Platons siste og mest sentrale bøker.

Før vi går nærmere inn på Platons ideer, kan det være interessant å se hva Platon selv forteller om hvordan han mottok kunnskap om den høyere, arketypiske verden, eller *landskapet utenfor hulen*, som det blir kalt i Hulelignelsen:

”Det gis av meg intet skrift om disse høyeste spørsmål, og det vil heller aldri komme til å finnes noe. For denne innsikt kan ikke legges frem som andre kunnskaper. Men når man i lengre tid har vært opptatt av en sak og levet seg inn i den, blir innsikten plutselig til i sjelen – som

*når et lys blir antent av en springende gnist. Og så holder den seg selv ved like”.*¹

På samme måte som Jesus, så underviste Platon gjerne i lignelser. Det blir dermed opp til den enkelte leser å tolke fortellingen ut fra sitt eget nivå. Hulelignelsen er Platons mest kjente tekst, og den har inspirert og fascinert førende personligheter i menneskehetens utvikling gjennom snart 2500 år. Også i våre dager blir den presentert for filosofi-studerende, men ofte blir det kun referert til selve originalteksten, og lignelsen gis deretter en tolking som ikke nevner at Platon her skildrer en mystikers visjon av verden.

Platons Hulelignelse²

- Og nå vil jeg³ fortelle en lignelse som skal vise hvordan vi mennesker forholder oss til kunnskap og mangel på kunnskap: Forestill deg noen mennesker i et slags underjordisk rom, likesom en hule, der en lang inngang, like bred som selve hulen, åpner seg ut mot lyset. I dette rommet har de oppholdt seg like fra barndommen, fastbundet både på føttene og om halsen, slik at de må bli på stedet og bare er i stand til å se fremover, da båndene hindrer dem i å dreie hodet. Og bak ryggen deres, et stykke i fra og høyere opp, brenner det en lysende ild. Mellom ilden og fangene, og altså høyere oppe i hulen enn fangene, er det en vei. Langs med denne veien må du forestille deg at det er oppført en lav mur, på samme vis som når noen skal vise frem

¹ Fra brev 7. Sitatet er basert på Egil A. Wyllers oversettelse i ”Platonisme – Henologi 1; Antikken og den latinske middelalder”, Solum Forlag, Oslo 1993, samt den danske oversettelsen i ”Platons skrifter i oversettelse”, 8. bind, ved Carsten Høeg og Hans Ræder, Danmark 1940.

² Hulelignelsen står i ”Staten”, i begynnelsen av 7. bok. Oversettelsen er basert på en dansk versjon i ”Staten”, utgitt på Hans Reitzels forlag, København 1961, samt en norsk versjon i ”Staten”, utgitt på Dreyers Forlag, Oslo 1946.

³ Jeg-personen som taler er Sokrates, hovedpersonen i de fleste av Platons bøker. Han er her i dialog med Glaukon.

dukketeater, så setter de opp en vegg mellom seg og publikum, og ovenfor veggen fremviser de sine figurer.

- Ja, det kan jeg godt forestille meg, sa han.

- Forestill deg nå at langs med denne muren passerer det personer som bærer alle slags gjenstander slik at disse rager opp over muren. Det er både menneskelige skikkelser og dessuten dyr laget av sten og tre og alle slags materialer, og, som det er lett å tenke seg, er det noen av bærerene som taler, og andre som tier stille.

- Det er da et underlig bilde du beskriver, sa han, og noen underlige fanger.

- Ja, men de ligner oss, sa jeg. Tror du så at slike mennesker noensinne har kunnet se noe som helst av seg selv og sine venner annet enn de skyggene, som de på grunn av ilden kaster på den delen av huleveggen, som er like overfor dem?

- Nei, hvordan skulle de kunne det, sa han, når de er nødt til å holde hodet stille gjennom hele livet?

- og er ikke forholdet ganske det samme når det gjelder de tingene som blir båret forbi?

- Jo, naturligvis.

- Dersom de nå var i stand til å tale med hverandre, tror du da ikke at de ville ønske å gi navn til disse forbipasserende tingene som de kan se?

- Jo, nødvendigvis.

- Og dersom det nå også fra den innerste del av fengselet fremkom et ekko når en av de forbipasserende talte, tror du at de ville forestille seg at lyden kunne komme fra noe annet enn den forbipasserende skyggen?

- Nei, det tror jeg sannelig ikke, sa han.

- Altså, sa jeg, ville slike mennesker overhodet ikke kunne tenke seg at virkeligheten var noe annet enn skyggene av tingene.

- Nei, det er ganske uimotsigelig, sa han.

- Tenk nå over, sa jeg, hvordan det ville være for dem å bli løst fra lenkene og helbredet for deres uforstand, dersom noe slikt noensinne skulle kunne skje med dem.

Når en av dem blir løst og tvunget til både å reise seg og snu hodet og bevege seg og vende blikket mot lyset, og når det volder ham smerte å gjøre alt dette, og han på grunn av lysskjæret ikke er i stand til å se de tingene som han før så skyggene av, hva tror du han vil svare, hvis noen sier til ham at før så han bare en illusjon, men nå har han et mer korrekt syn, fordi han er kommet nærmere virkeligheten og har vendt seg mot noe som er mer virkelig? Og hvis man så viser ham hver enkelt ting av det som passerer forbi, og oppfordrer ham til å si hva det er for noe, tror du ikke at han da vil bli usikker, og anse det som han tidligere så for å være mer sant enn det nye som nå blir vist ham?

- Jo, langt mer sant, sa han.

- Men hvis man nå ville tvinge ham til å vende blikket mot selve lyset, tror du ikke at det da i begynnelsen ville gjøre vondt i øynene, og at han ville løpe sin vei og heller vende seg mot skyggene som han er i stand til å se på, og at han ville synes at disse faktisk er tydeligere enn det som nå blir vist ham?

- Jo, slik ville det gå, sa han.

- Men hvis man nå, sa jeg, ville slepe ham derfra med makt, opp gjennom den stenfulle og bratte hulegangen, og man ikke ville slippe ham før han var trukket helt ut i sollyset, tror du ikke at det ville være en lidelse for ham, og at han ville mislike å bli slept av sted, og at han, når han kom frem i lyset, ville ha øynene så fylte av lysskjæret, at han ikke ville kunne se noe av det som nå kalles for virkelig?

- Nei, det ville han jo ikke kunne, sa han, i alle fall ikke med en gang.

- Han ville altså bli nødt til å venne seg til det, tenker jeg, og i begynnelsen ville han ha lettest for å se skyggene, og deretter speilbildene i vann av mennesker og de andre tingene, og til slutt ville han kunne se tingene selv; og han ville ha lettere for å se opp mot himmelen og det som finnes på himmelen om natten, når han ser opp mot stjernenes og månens lys, enn om dagen når han ser på solen og solens lys.

- Ja, naturligvis.

- Og helt til sist, tenker jeg, ville han være i stand til å se solen, ikke bilder av den i vann eller på et sted hvor den ikke hører hjemme, men den alene for seg selv på sin egen plass, og han ville kunne betrakte den slik som den virkelig er.

- Nødvendigvis, sa han.

- Og deretter ville han ganske naturlig regne seg til, at den er opphav til årstidene og årenes gang og er herre over alt som finnes i den synlige verden, og også på en måte er årsaken til alt det som han og andre mennesker hittil har kunnet se.

- Det er klart, sa han, at det resultatet ville han nå frem til som følge av det foregående.

- Men nå videre, når han minnes sin første bolig og det som dér gjaldt for visdom, og de medfanger som han dengang hadde, tror du så ikke at han vil lykkeønske seg selv på grunn av denne forandringen og synes synd på de andre fangene?

- Jo, det vil han sikkert.

- Men hvis de nå dengang tildelte hverandre æresbevisninger og ros, og det ble gitt belønninger til den som hadde det skarpeste blikk til å se det som passerte forbi, og hadde den beste erindringen om hva som pleide å komme først og sist og på samme tid, og som dermed var best i stand til å slutte seg til hva som ville komme, tror du så at han ville lengte etter dette og misunne de mennesker, som ble beundret hos dem der nede og hersket blant dem? Eller ville det gå slik med ham, som det fortelles hos Homer, at han heller ville foretrekke "å slite som en slave på marken for dagslønn, hyret av en trengende mann",⁴ og at han ville finne seg i hva som helst, i stedet for å ha den slags forestillinger og leve på den måten?

- Jeg tror nok, sa han, at han ville foretrekke alt mulig annet fremfor å leve på den måten.

- Og tenk nå over enda en ting, sa jeg, hvis et slikt menneske igjen steg ned og satte seg på den samme plassen, ville han

ikke få øynene fylt av mørke, fordi han plutselig kom inn fra sollyset?

- Jo, det ville han sikkert, sa han.

- Men hvis han på ny skulle konkurrere med dem som hele tiden hadde vært fanger om å skjelne disse skyggene, mens han fortsatt ser dårlig og ikke har fått øynene sine tilpasset mørket, og hvis denne tilpassningen skulle ta litt lang tid, ville han så ikke bli til latter, og ville det ikke bli sagt om ham at etter å ha foretatt oppstigningen kommer han nå tilbake med ødelagte øyne, og at det ikke var verdt å gjøre noe forsøk på å stige opp? Og dersom noen skulle prøve å frigjøre fangene og føre dem opp, ville de da ikke, om de bare kunne få ham i deres makt, til og med ta livet av ham?⁵

- Jo, det ville de sikkert, sa han.

- Dette bilde, sa jeg, må du altså, kjære Glaukon, anvende helt og holdent på det som før ble sagt, slik at du sammenligner det område som åpenbarer seg gjennom synet⁶ med fengselets rom, og skinnet av ilden som finnes i det, med solens makt.⁷ Og dersom du ved veien opp og synet av det der oppe forstår sjelens oppstigning til det noetiske område,⁸ så vil du ikke ta feil om hva som er min mening med dette.

Hulelignelsen inneholder mye mer enn hva den jevne leser oppfatter ved første gangs gjennomlesning. Den har mange vage hen-

⁵ Dette henspiller på Sokrates selv. Han vekket interessen for filosofi blant Athens innbyggere, og ble derfor dømt til døden og henrettet for å ha "innført nye guder" og "fordervet ungdommen".

⁶ "Det område som åpenbarer seg gjennom synet" er den fysiske, materielle verden.

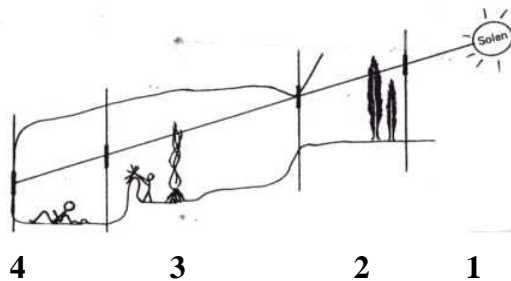
⁷ Skinnet av ilden inni hulen er den fysiske sol, og følgelig er solen utenfor hulen den *åndelige* sol, eller Solen bak solen. I Antikkens mysteriekulter ble uttrykket "Å se Solen ved midnatt" brukt om den åndelige erfaringen en innviet kunne oppleve.

⁸ "Det noetiske område" eller *noeton topon* på gresk, har fått navn etter det greske ordet *Nous* som kan oversettes med Ånd eller Sinn. Platon brukte også uttrykket *Ideenes verden*, mens Europas mystikere i middelalderen og renessansen gjerne kalte denne verden for *mundus intelligibilis*. Innen Teosofi blir den kalt *Mentalplanet*, og i Kabbalah heter den *Briah*.

⁴ Sitat fra Odysseen, 11. bok.

visninger til dype, mystiske sannheter, og bruker en symbolikk som en mystiker vil kjenne igjen fra sine egne, åndelige opplevelser.

Vi ser at Platons verdensbilde kan deles inn i fire nivåer: *Det fjerde og laveste nivå* er den innerste huleveggen med skygebildene. Som Platon selv skriver, representerer dette den fysiske verden. Videre oppover har vi *tredje nivå* med hulegangen, ilden, muren, alle figurene som kaster skygger, og "personene" som holder opp disse figurene. *Andre nivå* er landskapet utenfor hulen, mens himmelen med solen som midtpunkt er *første nivå*.

Plotins kommentar til Platons hulelignelse

Plotin er en filosof og mystiker som var sterkt inspirert av Platon. Han ble født i Egypt i 204 e.Kr. og døde i Italia 66 år gammel. Plotin var ikke kristen, men hans tanker og beskrivelse av åndelige opplevelser har en allmenngyldig verdi som gjør at hans skrifter har blitt studert med interesse også av kristne teologer og mystikere. I likhet med Platon velger Plotin å bruke fire nivåer når han skal berette om sine visjoner.

Første nivå kaller han "To Hen", eller Det Ene. Gang på gang forsøker han å beskrive dette, men han medgir samtidig at ordene ikke strekker til:

*"Tenk deg en kilde som ikke har noe tilsig, som gir sitt vann til alle floder og likevel forblir urørt, uten å tømmes".
"Eller tenk deg livskraften i et stort tre, slik den strømmer gjennom det hele, men likevel sitter i treet rot uten å strømme*

bort. Den gir treet hele den mangfoldige livsform, men blir selv uforandret fordi den ikke har noe av flerhet i seg, bare opprinnelse til flerhet".⁹

Andre nivå kaller Plotin "Nous", Ånde verdenen eller Den intelligible verden. Dette er den sanne verden hvor alt er til stede i åndelig form. Her finnes de arketypiske bildene av alt som eksisterer i den fysiske verden, og herfra blir alt ledet med uendelig visdom.

Tredje nivå, som tilsvarer hulegangen i Platons lignelse, er "Psyche" eller Sjele verdenen. Denne er lokalisert "mellom"¹⁰ den rene, åndelige verden og den fysiske verden, og fungerer som et bindeledd og formidler mellom disse to. Sjele verdenen har derfor høye og rene åndelige kvaliteter som den har mottatt fra Ånde verdenen, men den inneholder også en lavere del med "forurensede" strømninger og drifter.

Det fjerde nivå hos Plotin er materien, og i likhet med Platon kaller han denne en skyggeverden som ikke har noen eksistens i seg selv, men er mottaker av impulser fra de høyere nivåer.

Nedenfor gjengir vi et utdrag fra Plotins skrifter, der han kommenterer Hulelignelsen. Utdraget er særlig interessant fordi det også inneholder noen refleksjoner rundt Plotins egne åndelige opplevelser:¹¹

"Ofte når jeg våkner opp fra mitt legeme og blir fri, løses fra alt det ytre og senker meg ned i mitt sinn, opplever jeg en alldeles forunderlig skjønnhet. Da får jeg en intens følelse av å ha del i en bedre skjebne og å virkeliggjøre den høyeste form for liv, å bli ett med det Guddommelige. Men når jeg så etter å ha befunnet meg i det Guddommelige og etter å ha nådd frem til denne virkelighet, under følelsen av å være hevet over alt annet i

⁹ Sitert på side 107 i "Plotin" av H. Ludin Jansen, Oslo 1971.

¹⁰ Ordet *mellom* står i hermetegn fordi det ikke skal tolkes ut fra en arealmessig eller romlig målestokk.

¹¹ Sitatet er fra 4. enneade, 8. bok, Kapittel 1. Dette er gjengitt i H. Ludin Jansen "Plotin", Oslo 1971.

den intelligible verden,¹² når jeg så etter dette opphold i det Guddommelige igjen faller tilbake fra den åndelige verden til den verden der tanken råder,¹³ så må jeg virkelig spørre meg: hvordan gikk det til at jeg en gang kom ned¹⁴ og nå igjen kommer ned, og hvorfor har sjelen i det hele tatt kommet inn i mitt legeme? Den som, til tross for at den holder til i legemet, likevel er av en slik art som den viste seg å være..... Når Platon taler om "hulen", slik Empedokles taler om "grotten", så mener han, etter hva jeg tror, universet. Det er på det stedet der han sier at sjelens vandring til den intelligible verden består i dens løsrivelse fra lenkene og en oppstigning fra hulen..... Sjelen, sier han, er blitt gitt til dette universet av den gode verdensskaper forat det skulle bli forstandig, ettersom det var bestemt til å være utstyrt med intellekt, og det var ikke mulig uten at det fikk sjel. Det formål Gud hadde både da han sendte universets sjel inn i det, og vår sjel inn i hver enkelt av oss, var at universet skulle være fullkomment. Skulle det dét være, var det nødvendig at de samme arter levende vesener som finnes i den intelligible verden, også måtte finnes i sanseverdenen".¹⁵

Livets Tre

I ett av sitatene ovenfor så vi at Plotin sammenlignet skaperverket med et tre. En lang rekke filosofer og mystikere har valgt denne symbolikken for å beskrive sine visjoner. Fra norrøn mytologi kjenner vi verdenstreet *Yggdrasil*:

¹² Uttrykket "Den intelligible verden" brukes her om Nous, Det noetiske område eller Den arketypiske verden, det vil si landskapet utenfor Platons hule.

¹³ "Den verden der tanken råder" vil si den fysiske, materielle verden.

¹⁴ Vi "kom en gang ned" i den fysiske verden gjennom å bli født.

¹⁵ De levende vesener som finnes i den intelligible verden, er hva Plotin ellers kaller guder. Jamfør Johannesevangeliet 10.34 og Salmenes bok 82.6, hvor det sies til menneskene: "Jeg har sagt: dere er guder."

"Det største og beste av alle trær, og grenene brer seg ut over hele verden og rekker opp over himmelen".¹⁶

Sufimystikeren Ibn al-Arabi¹⁷ bruker samme bilde i sin bok "Universets tre":

"Jeg skuet Universet og dets skapelse, det som ble skapt og hvordan det ble skapt, og jeg så at hele Universet var et tre, og roten til dets lys vokser frem av frøet "Bli!".¹⁸

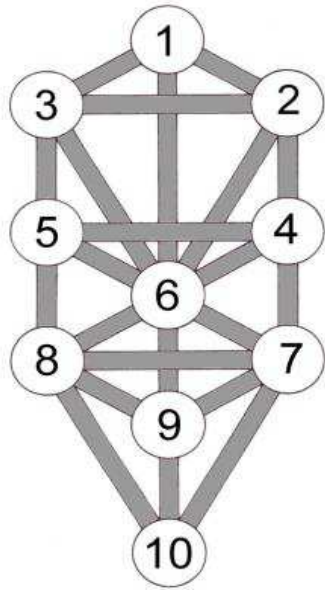
Det er imidlertid de jødiske kabbalister som med størst dybde har utviklet tresymbolikken.¹⁹ *Livets Tre* er et kabbalistisk symbol med 10 sfærer, eller "sefirot", som de kalles. Den første og øverste sefirah er gitt navnet Keter, eller Krone, og den er Kilden til alt som eksisterer. Malkhut, eller Kongerike, er den 10. og nederste sefirah, og viser til den fysiske verden. Se illustrasjon på neste side.

¹⁶ Fra "Gylvaginng" 15.

¹⁷ Ibn al-Arabi ble født i Murcia, Spania i 1164, og døde i Damaskus i 1240. Hans gravsted er fortsatt et viktig pilegrims mål for muslimer. Ibn al-Arabis skrifter inspirerte også jødiske kabbalister og kristne mystikere, blant annet Ramón Llull.

¹⁸ *Bli*, på arabisk *kun*, står her for selve skaperordet, som i Genesis 1.3: "Bli lys!". Sitatet er hentet fra Ibn al-Arabis "Universets tre" eller på arabisk "Shajarat al-Kawn". Denne finnes i engelsk utgave av Arthur Jeffery.

¹⁹ Første gang Livets Tre nevnes i jødisk tradisjon er i Genesis 2.9. I Genesis 3.22 sier Jahve Elohim at den som spiser av Livets Tre vil få del i det evige liv. Livets Tre er altså menneskets redskap for å heve seg over syklusen med fødsel og død i den materielle dimensjon.

Kabbalistene sier videre at det finnes et Livets Tre i hver enkelt av *de fire verdener*, som de har gitt navngitt slik:

- 1) *Atzilut*, den utstrømmende verden, hvor Gud virker direkte.
- 2) *Briah*, den skapende verden, hvor erkeenglene har sitt virke.
- 3) *Yetzirah*, den formende verden, hvor englene holder til.
- 4) *Asiah*, den aktive verden, menneskenes oppholdssted mellom fødsel og død.²⁰

Kabbalistene deler altså Skaperverket inn i fire "hovedverdener" eller nivåer, og hver verden er en avspeiling eller refleksjon av den verden som ligger like "over". På den måten stemmer det kabbalistiske verdensbilde helt overens med Platons hulelignelse. Den jødiske Kabbalah regnes forøvrig for å være selve kjernen i Vestens esoteriske tradisjon. Det er blant annet en tydelig innflytelse fra Kabbalah i Frimurer-Ordenens lære og ritualer.

²⁰ En nærmere beskrivelse av Livets Tre og de fire verdener finner du blant annet i "Kabbalah" av Dion Fortune fra 1935. Denne er utgitt på norsk av Visdomsskolen.

Triloka²¹ innen buddhismen

Den inndelingen av skaperverket som Platon bruker i Hulelignelsen kan vi finne igjen hos alle de store mystikere, uansett hvilken religion eller tradisjon de tilhører. De bruker naturligvis forskjellige navn på verdenene, og inndelingen i undernivåer varierer noe i de ulike tradisjoner. Dette kommer av at de legger vekt på eller fremhever ulike forhold og kvaliteter i de oversanselige verdener, og vi må ikke glemme at i sin essens er hele skaperverket en *enhet*. Oppdelingen i verdener og forskjellige nivåer har sitt utgangspunkt i menneskets behov for å orientere seg og forsøke å forstå skaperverket. Men som mystikerne kan stadfeste: når man skuer fra det høyeste nivå, viser alt seg å være en *enhet*.

Også buddhistene sier at det finnes tre oversanselige verdener i tillegg til den fysiske. Disse blir kalt:

Kamaloka, som er den laveste oversanselige verden hvor begjær og lavere følelser ennå finnes.

Rupaloka, eller formverdenen.

Arupaloka, eller den formløse verden.

H. P. Blavatsky tar utgangspunkt i hinduisme og buddhisme i "The Voice Of The Silence".²² Hun skriver her om de tre Haller som Søkeren etter Opplysning må passere gjennom. Den fysiske verden blir kalt Uvitenhetens Hall, deretter kommer Lærdommens Hall og Visdommens Hall:

*"Den tredje Hallens navn er Visdom, og bortenfor denne strekker seg Aksharas grenseløse oseaner, den uforgjengelige allvitens kilde."*²³

²¹ Triloka betyr direkte oversatt "tre verdener". Disse blir omtalt i blant annet "The Shambhala dictionary of Buddhism and Zen", Boston 1991.

²² Første utgave av "The Voice Of The Silence" kom i 1889. Utdraget er oversatt fra 28. opplag, utgitt av The Theosophical Publishing House, Madras 1988.

²³ Fragment 1.27 i "The Voice Of The Silence".

Legg merke til at Blavatsky kaller det som tilsvarer Platons hulegang for *Lærdommens Hall*. Dette er en verden hvor man fremdeles er under opplæring. Mulighetene er mange for å feiltolke eller misforstå de oversanselige inntrykkene som mottas. Dette er også en hall for *testing* av kandidatene, der man blir stilt overfor prøver for å se om man på korrekt vis er i stand til å forholde seg til og benytte seg av lærdommene som gis. Det anbefales derfor alltid nøye å vurdere med både "hjerte og hjerne" all ny innsikt som mottas fra hulegangen, og man bør være forsiktig med å snakke om disse inntrykkene til andre personer. Når man kommer til Visdommens Hall, eller naturen utenfor hulen, vil man oppfatte tingene som de *virkelig* er.

Feiltolkinger er ikke lenger mulig, men mystikeren må fortsatt overføre visjonene, inntrykkene og den nye innsikten, via underbevisstheten og til sin fysiske hjerne. Det er derfor viktig at mystikeren er en "ren" kanal, uten store konflikter eller blokkeringer i følelseslivet, og med en sunn og stabil resonneringsevne. Dermed unngår man at de oversanselige inntrykkene farges av underbevissthetens innhold. Og dersom disse erfaringene skal formidles til andre mennesker, må det skje hovedsakelig gjennom ordene i språket vårt. Språket er utviklet for å tjene behovet for kommunikasjon i den fysiske verden, og det er ikke alltid så godt egnet til å formidle inntrykk fra de høyere verdener. Ut fra dette vil du se nødvendigheten av en sunn og kritisk vurdering av egne og andres oversanselige erfaringer.